

II. RÉSZ
MADÁRNÉVKALAUZ
A KÁRPÁT-MEDENCE AVIFAUNÁJA
A TUDOMÁNYOS MADÁRNEVEK TÜKRÉBEN

*„Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?”*

Petőfi: A Tisza

„Minden birtokunk csak Istentől nyert kölcsön.”

Karl von Linné

Gaviidae – Búvárfélék

Gavia stellata

északi búvár

Red-throated Diver v. Red-throated Loon

Faji neve: *stellatus* 'csillagos' (l. *stella* 'csillag') – a hát téli tollazatának fehér petytyezésére utal.

Nemi neve: l. *gavia* – ókori vízimadárnév. Korábban: *Colymbus* (g. *kolumbos* 'úszó').

A búvárfélék, hátulülő evezőlábaiknak köszönhetően, kiválóan buknak és úsznak a vízben. A szárazföldön viszont esetlenek. Innen am. szakirodalmi nevük (sv. *lom* 'béna' →) *loon* (Beletsky). Az északi búvár a család egyetlen tagja, amely hosszú nekifutás nélkül képes közvetlenül a víz színéről a levegőbe emelkedni.

A felnőtt madár torka nyáron gesztenyevörös. Erre utal az angol névadás: 'vörös torkú búvár' (*to dive* 'alámerülni, bukni'). Csőre enyhén fölfelé ível.

Az északi búvár kisebb, mint a következő két faj.

Arktikus faunaelem. Magyarországon ritka átvonuló (néha áttelel).

Gavia arctica

sarki búvár

Black-throated Diver v. Arctic Loon

Faji neve: (g. *arktikos* /*arktos* 'medve'; *-ikos* mn.képző/ →) l. *arcticus* (→ *arctic*) 'északi-sarki, sarkvidéki' – földrajzi elterjedésére utal.

A Göncöl csillagkép, amelyet az ókori görögök Nagy Medvének neveztek, Dél-Európából tekintve mindig északra, a látóhatár szélén látható. Ld. még a lunda (*Fratercula arctica*) névcikket is!

A fajt egyenes csőr és fekete torok jellemzi. Ez utóbbi az angol névadás alapja: 'fekete torkú búvár' (*throat* 'torok').

Holarktikus faunaelem. Nálunk télen gyakrabban jelentkezik, mint az előző faj.

Gavia immer

jeges búvár

Great Northern Diver v. Common Loon

Faji neve: ① sv. *immer* 'hamu', a szürke tónusú tollruha alapján (Terres). Egyik angol népi neve: *ember-geese*, a bársonyos tollazatra utal (*ember* 'zsarátnok'); ② l. *immergere* 'be-, lemerülni', a búváréletmóddal kapcsolatban; ③ iz. *himbrimi* 'hullámharsonás' (*surf-roarer* ua.), ti. jódlizó hangjával a hullámverés morajlását is túlharsogja (Jobling). (Crazy as a loon – mondják a harsányan kacagóra.)

A család legnagyobb tagja (*great* 'nagy'), a távoli észak költőmadara (*northern* 'északi').

Nearktikus faunaelem. Kanada nemzeti madara. Hazánkban ritka téli vendég.

Podicipedidae – Vöcsökfélék

Podiceps cristatus

búbos vöcsök

Great Crested Grebe

Faji neve: *cristatus* 'búbos' (l. *crista* 'búb, bóbíta') – a nászruhás madár fejét ékesítő kettős tollpamatra utal.

Nemi neve: a hátulülő lábak alapján helyesen: *podicipes* 'farlábú' (l. *podex*, *podicis* 'far'; *pes* 'láb') lenne. A rövidítés félrevezető lehet: *podiceps* (g. *pous*, *podos* 'láb'; *-ceps* '-fejű'; l. *caput* 'fej'). (Vö. a családnévvvel!)

Adottságaikkal a vöcsök kiválóan alkalmazkodtak a vízi életmódhoz, a szárazföldön viszont esetlenek. Jókora, úszókaréjos lábuk hátul a far közelében támasztja alá a palack alakú testet. Gyakran és gyorsan buknak és úsznak a víz alatt. A bújár és a bujár tájnyelvi névváltozatok is erre utalnak.

A búbos vöcsök népies nevei: búbos bújár, öreg (i.e. nagy) bujár; bóbítás vöcsök, kontyos vöcsök, valamint galléros vöcsök, szakállas vöcsök. Ez utóbbiak a nászruhás madár ábrázatát körülölelő tollgallérra utalnak. A királyvöcsök nevet szintén fejdíszének köszönheti.

Angol neve: *great crested grebe* 'nagy búbos vöcsök' (*crest* 'búb, bóbíta').

Élőhelyén, a nyílt vízen tovaterjedő, mély, korrogó hangjával hívja fel magára a figyelmet. Nádszegélyes állóvizeink gyakori fészkelője.

Podiceps nigricollis

feketenyakú vöcsök

Black-necked Grebe

Faji neve: *nigricollis* 'fekete nyakú'; (*nigri-* 'fekete-' /l. *niger* 'fekete'/ + *-collis* 'nyakú' /l. *collum* 'nyak') – az ad. nyári tollzatban; *black-necked* ua. (*neck* 'nyak').

Az am. szakirodalomban e faj neve: Eared Grebe 'füles vöcsök' (*ear* 'fül') – a nászruhás hím sárgás fülfedői alapján.

A feketenyakú vöcsök nádas tavaink halk szavú fészkelője.

Podiceps grisegena

vörösnyakú vöcsök

Red-necked Grebe

Faji neve: *grisegena* 'szürke arcú' (l. *griseus* 'szürke'; *gena* 'arc') – a fejdoldalak színére utal, amely az ugyancsak szürke torokkal együtt nászidőszakban markánsan különül el a fekete fejtetőtől.

Az angol névadás megegyezik a magyarral.

A vörösnyakú vöcsök csendes állóvizeink kisszámú fészkelője.

Podiceps auritus

füles vöcsök

Horned Grebe (Slavonian Grebe)

Faji név: *auritus* 'füles' (l. *auris* 'fül') – a szem mögött hátranyúló széles, aransárga tolldíszére utal.

A magyar és az am. tud. neveit szintén a meghosszabbodott fülfedők alapján kapta (*horned* 'szarvas-, szarvakat viselő'). Brit szakirodalmi neve: *Slavonian grebe* 'szláv vöcsök'.

A füles vöcsök Magyarországon igen ritka téli vendég.

Tachybaptus ruficollis

kis vöcsök

Little Grebe (Dabchick)

Faji neve: *ruficollis* 'vörös nyakú' (*rufi-* 'vörös-' /l. *rufus* 'vörös' / + *-collis* 'nyakú' /l. *collum* 'nyak') – a nyári tollruhás madár vöröses színű nyakára utal.

Nemi neve: *tachybaptus* 'villámbukó' (g. *takhus* 'gyors'; *baptos* 'bukó'; *baptein* 'alámerülni') – a villámgyors bukómozdulatra utal, amely a vöcsökfélék általános jellemzője. (Ez az alapja a 'könnyedén, játszva, gyorsan' jelentésű „mint a vöcsök” szólásunknak).

Találó népi nevei: gombócbujár, gömböcbujár és öklömbujár, mert tömzsi testalkatával leginkább pelyhes kacsafiókára emlékeztet.

Angol vernakuláris neve: (*dap* 'buk/dos/ó' →) *dab* + *chick* 'csibe'.

Legkisebb vöcsökfajunk a sűrű növényzetű holtágaink, állóvizeink fészkelője.

Hydrobatidae – Viharfecskefélék***Hydrobates pelagicus***

viharfecske

Storm-petrel

Faji neve: *pelagicus* 'tengeri' (/g. *pelagos* → / *pelagus* 'tenger').

Nemi neve: *hydro-* 'víz-' (g. *hudor* 'víz') + *-bates* '-járó' (g. *bainein* 'járni').

Magyar nevét részben habitusa alapján kapta. Angol neve népetimológiával: *petrel* (Peter dim. alakja) Szent Péterre utal, mert a lelógatott lábakkal a vízfelszín fölött csapongó madár is mintha a vizen járna. A viharfecskek a viharos nyílt tengeren vannak elemükben (*storm* 'vihar').

E faj elterjedési területe Észak-Atlantikum keleti fele és Nyugat-Mediterráneum.